

ECONOMIES' HORIZONS
Економічні горизонтиDOI: doi.org/10.31499/2616-5236Homepage: <http://eh.udpu.edu.ua>**ISSN**
2522-9273
(print)
2616-5236
(online)

UDC: 338.48(477)

JEL Classification R58, Z32

DOI: [10.31499/2616-5236.3\(32\).2025.334871](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(32).2025.334871)**Olha Nikolaichuk**, Kryvyi Rih National University*Candidate of Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Technologies in Restaurant Management, Hotel and Restaurant Business and Tourism***ІНКЛЮЗИВНІСТЬ В ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ ТА ГОСТИННОСТІ
УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**
**INCLUSIVITY IN THE TOURISM AND HOSPITALITY INDUSTRY OF
UKRAINE: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS**

Анотація: Проаналізовано сучасний стан розвитку інклюзивного туризму та гостинності України. Встановлено, що розвиток інклюзивного туризму та гостинності в Україні стикається з рядом системних проблем. Поряд з цим спостерігаються позитивні зрушення та ініціативи, що свідчать про потенціал для розвитку інклюзивного туризму та гостинності. Досліджено досвід країн ЄС щодо інклюзивного туризму та гостинності. Для успішного розвитку інклюзивного туризму та гостинності в Україні запропонована інтегрована модель розвитку інклюзивного туризму та гостинності в Україні, що включає вісім ключових напрямів.

Abstract: The purpose of the study is to analyze the current state and prospects for the development of inclusive tourism in Ukraine. The research methods are the dialectical method of scientific knowledge, systematization, generalization and decomposition, analysis (for assessing modern inclusive tourism and hospitality in Ukraine and the EU), abstract-logical method (for formulating generalizations and conclusions), graphic and tabular methods (for visualizing research results).

The full-scale war and the associated significant increase in the number of people with disabilities make the development of inclusive tourism and hospitality in Ukraine a key element of the post-war transformation and strategic development. The current state of development of inclusive tourism and hospitality in Ukraine is analyzed.

It has been established that the development of inclusive tourism and hospitality in Ukraine faces a number of systemic problems. Along with this, positive

developments and initiatives are observed, indicating the potential for the development of inclusive tourism and hospitality.

The experience of EU countries is studied, where the systematic implementation of international and national standards and incentive mechanisms contribute to the creation of standardized and accessible infrastructure.

For the successful development of inclusive tourism and hospitality in Ukraine, an integrated model for the development of inclusive tourism and hospitality in Ukraine is proposed, which includes eight key areas: legal and regulatory support, intersectoral cooperation and stakeholder involvement, formation of an inclusive tourism product, human capital development and educational programs, implementation of digital innovation technologies for accessibility, creation of specialized tourism offers, marketing, promotion and formation of a positive image, regional pilot projects and scaling up of successful practices.

The proposed model is based on the generalization of the best practices of the European Union, which allows adapting successful international strategies to Ukrainian realities, taking into account the specifics of Ukraine's post-war reconstruction, emphasis on cross-sectoral collaboration and stakeholder engagement, including direct users, which is critical to creating truly effective and relevant solutions.

Keywords: inclusive tourism and hospitality, inclusivity, barrier-free, barrier-free tourism, accessible tourism, post-war transformation, integrated model of inclusive tourism and hospitality development

Ключові слова: інклюзивний туризм та гостинність, інклюзивність, безбар'єрність, безбар'єрний туризм, доступний туризм, післявоєнна трансформація, інтегрована модель розвитку інклюзивного туризму та гостинності

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Трансформаційні процеси, викликані повномасштабним вторгненням, вимагають переосмислення парадигм розвитку в усіх сферах українського суспільства. Сфера туризму та гостинності, як важлива складова національної економіки та соціальної інфраструктури, потребує інтеграції нових підходів, що відповідають потребам повоєнного періоду. Тому інклюзивний туризм стає ключовим елементом не лише

гуманітарної політики, а й стратегічного розвитку, що сприяє подоланню соціальної ексклюзії та стимулює відновлювальні процеси.

Повномасштабна війна, на жаль, призвела до значного збільшення кількості людей з різними формами інвалідності – як фізичними, так і психологічними. Безбар'єрний туризм дає їм можливість інтегруватися в суспільне життя, долати психологічні травми через подорожі, вести активний спосіб життя та відчувати себе повноцінними учасниками суспільства.

Крім того, розвиток безбар'єрного туризму свідчить про високий рівень соціальної відповідальності держави, її турботу про своїх громадян та відповідність європейським стандартам. Це зміцнює позитивний імідж України на міжнародній арені як сучасної, гуманної та відкритої країни. Тому питання сучасного стану та перспектив розвитку інклюзивного туризму та гостинності набувають особливої актуальності в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інклюзії у сфері туризму та гостинності тривалий час перебуває у центрі уваги іноземних та українських науковців. Серед дослідників, чії роботи значною мірою зосереджені на теоретичних та практичних питаннях розвитку інклюзивного туризму та гостинності, варто виокремити таких науковців, як Т. Ткаченко, О. Козоріз, М. І. Сеньків, В. С. Церкле, І. Данчевська, Т. Калайтан, Л. Безугла, Т. Куваєва, Т. Герасименко, К. Чупіна, І. Кудінова та інших.

М.Ю. Коллегаєв та М. С. Бабешко [1] розглядають світовий досвід розвитку інклюзивного туризму та на підставі аналізу Інтернет-контенту інвалідів-візочників, що подорожують, оцінюють сучасний стан та надають прогноз розвитку інклюзивного туризму в Україні.

У статті [2] Е. Голішева та Д. Аділова проаналізували стандарти інклюзивного туризму в Європейському Союзі та Республіці Узбекистан. Автори висвітлили

сучасний стан європейського ринку інклюзивного туризму, а також національних ринків Латвійської Республіки та Республіки Узбекистан.

Т. Ткаченко, О. Козоріз [3] розкрили важливість статистичного обліку для реалізації принципів інклюзивного розвитку, визначили досвід провідних європейських країн з питань інклюзивного розвитку, його бачення та основні складові, на основі яких запропоновано основні напрямки та дані статистичного обліку інклюзивного розвитку.

У статті М. І. Сеньків та В. С. Церкле [4] проаналізували сучасні підходи до розуміння концепцій доступного туризму для всіх, визначили основні передумови для розвитку доступного туризму для всіх у Європейському Союзі. У дослідженні встановлено, що в Україні існує проблема відсутності стандартів доступності туристичних об'єктів і послуг, тому актуальним є адаптація досвіду Європейського Союзу до місцевих вимог.

К. Чупіна [5] проаналізувала поняття інклюзивного туризму, нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність такого виду туризму, провела аналіз розвитку інклюзивного туризму в Україні та закордоном, запропонувала заходи для розвитку галузі інклюзивного туризму в сучасних умовах.

І. Данчевська, Т. Калайтан [6] дослідили світовий досвід інклюзивного туризму, стан та перспективи його розвитку в Україні з врахуванням наслідків російського вторгнення, обґрунтували стратегію розвитку національного доступного

туризму, яка має включати: розвиток транспортної інфраструктури, мережі закладів харчування та розміщування туристів, збільшення кількості доступних турпродуктів, розвиток системи інформаційного забезпечення доступних туристичних послуг.

У дослідженні науковців [7] розглядається випадок соціального фермерства, який має важливі наслідки для розвитку інклюзивного туризму. У роботі пропонуються управлінські та політичні наслідки для підтримки інклюзивної туристичної діяльності в соціальному фермерстві.

Значний внесок у дослідження питань включеності людей з інвалідністю, оцінки рівня їх підтримки та пропозицій для суб'єктів у сфері гостинності та туризму зроблений Aziean Jamin, Gbolahan Gbadamosi, Svetla StoyanovaBozhkova [8]. Науковці провели ґрунтовний огляд літератури за період 2001-2023 роки, це дало можливість виявити наукові прогалини та окреслити перспективи майбутніх наукових досліджень.

Л. Безугла, Т. Куваєва, Т. Герасименко [9] проаналізували ключові особливості становлення та розвитку галузі інклюзивного туризму в Україні та Європі. Розглянуто сутність поняття інклюзивний туризм, особи з обмеженими можливостями здоров'я, доступний туризм. Досліджено вітчизняну та європейську законодавчу базу у галузі інклюзивного туризму.

Н. Нагайчук, О. Якушев, Л. Тернова у роботі [10] підкреслили соціальний аспект управління

якістю послуг, зокрема створення комфортних умов проживання для осіб з особливими потребами, забезпечення доступності та інклюзивності послуг. У дослідженні науковці вивчали фактори, що впливають на якість готельних послуг, і запропонували шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств шляхом дотримання принципів інклюзії та забезпечення високого рівня задоволення потреб клієнтів.

У роботі [11] проведено аналіз доступності підприємств готельно-ресторанного господарства для інвалідів та маломобільних груп населення та запропоновано шляхи вирішення проблем вдосконалення сервісу на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу.

І. Кудінова [12] проаналізувала основні проблеми, які постають перед підприємствами галузі у впровадженні інклюзивних практик та запропонувала модель, яка включає низку заходів та ініціатив, спрямованих на подолання ключових бар'єрів та створення умов для успішного впровадження інклюзивних практик в індустрії гостинності.

Віддаючи належне науковому доробку вчених у цій проблематиці, потребують узагальнення та більш ґрунтового наукового вивчення ключові аспекти становлення інклюзивного туризму та гостинності в Україні з урахуванням досвіду провідних країн світу

Формулювання мети статті (постановка завдання) – аналіз сучасного стану та перспектив

розвитку інклюзивного туризму та гостинності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням Всесвітньої туристичної організації, інклюзивний туризм передбачає створення таких умов для подорожей, які забезпечують рівний доступ до туристичних продуктів і послуг для всіх категорій населення, зокрема осіб з особливими потребами [13]. Інклюзивний туризм означає, що всі мандрівники можуть

користуватися туристичними послугами без обмежень, незалежно від інших людей, на рівних умовах і з почуттям власної гідності.

З метою визначення необхідності розвитку інклюзивного туризму в Україні варто проаналізувати статистичну інформацію щодо загальної кількості осіб з інвалідністю

В таблиці 1 наведено інформацію щодо чисельності осіб з інвалідністю в Україні.

Таблиця 1

Загальна чисельність осіб з інвалідністю в Україні, на початок року тис. осіб

Категорія населення	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Загальна кількість осіб з інвалідністю	2659,7	2703	2724,1	2725,8	2721,7	2951,7
в тому числі:						
інваліди I групи	226,3	222,3	215,0	207,2	204,9	н/д
інваліди II групи	896,1	900,8	897,1	886,7	888,7	н/д
інваліди III групи	1375,7	1416	1449,1	1469,7	1472,0	н/д
діти з інвалідністю	161,6	163,9	162,9	162,2	156,0	158,9

Джерело: складено за [14]

За даними Міністерства соціальної політики, під час повномасштабного вторгнення кількість людей з інвалідністю в Україні збільшилася на 300 тисяч, а загалом на листопад 2024 року їх уже понад 3 мільйони [15].

Крім того, повномасштабна війна зумовила значні соціально-демографічні зміни. Станом на 2024 рік в Україні зареєстровано понад 1,5 млн внутрішньо переміщених осіб, десятки тисяч військових з пораненнями та інвалідністю, значна кількість громадян потребує реабілітаційних заходів.

Тому післявоєнна трансформація України повинна відбуватися на основі інклюзивних практик у сфері туризму та гостинності. Формування

безбар'єрного простору в сучасному суспільстві є ключовим індикатором його європейського вектора розвитку. Цей процес відображає не лише відповідність технічним стандартам доступності, але й глибинні соціокультурні трансформації.

Проте розвиток інклюзивного туризму в нашій державі стикається з рядом проблем. На думку дослідників, основними проблемами розвитку інклюзивного туризму є: відсутність чіткого нормативно-правового регулювання у сфері інклюзивного туризму; слабку інтеграцію реабілітаційних аспектів в туристичні продукти; недостатню обізнаність про потреби осіб з інвалідністю та інших вразливих груп; недостатність фінансових

інструментів підтримки інклюзивних ініціатив; обмежений доступ до інфраструктури та нерівномірність її розвитку тощо [5, 6, 9, 12, 16].

Наприкінці 2024 року вперше була презентована туристична мапа безбар'єрності України, що складена за ініціативи Державного агентства розвитку туризму України та Громадської організації ЛУН Місто за підтримки Ukrainian Hotel & Resort Association. Крім готелів, кафе та ресторанів на мапі можна переглянути дані про доступність парків, музеїв, укріплень, бібліотек та

будинків культури. Головна мета ініціативи – інформувати мандрівників про рівень безбар'єрності туристичних об'єктів. Нанесені на мапу локації мають індекс безбар'єрності — чим більше атрибутів доступності має заклад, тим вищий індекс. Найбільш інклюзивні локації позначені зеленим кольором, менш безбар'єрні — червоним [17]. Наразі на мапу нанесено 998 різноманітних інфраструктурних об'єктів з 15 регіонів України. Серед них тільки 243 належать до сегмента HoReCa (рис. 1).

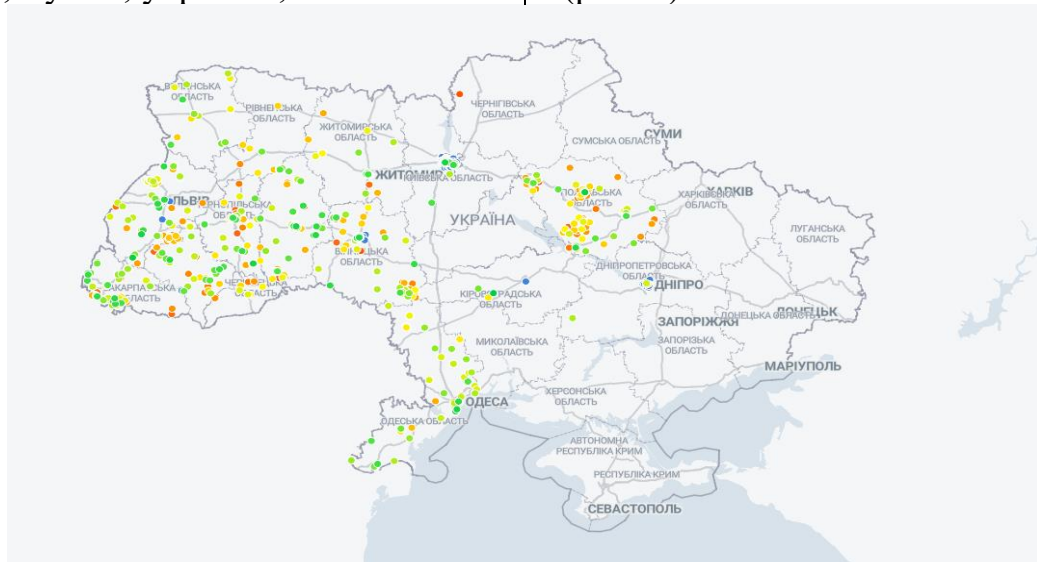

Рисунок 1. Мапа безбар'єрності України: Туризм

Джерело: [17]

Таким чином, основна частина безбар'єрних туристичних об'єктів зосереджена у Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській, Тернопільській, Чернівецькій, Полтавській та Одеській областях, що свідчить про нерівномірність інфраструктурного забезпечення інклюзивного туризму та гостинності в Україні.

Для визначення інфраструктурного забезпечення інклюзивного туризму у 2024 році Державне агентство розвитку

туризму України у співпраці з обласними військово-цивільними адміністраціями провело опитування щодо стану фізичної доступності засобів розміщення у регіонах України. В опитуванні взяли участь 6394 суб'єктів туристичної діяльності: 3537 готелів, 2116 баз відпочинку, 261 курортний заклад та 445 мотелів і кемпінгів. Рівень інклюзивності засобів розміщення визначався за допомогою чек-листа, в якому були зазначені 17 ознак доступності,

прописані в «Методичних рекомендаціях з питань формування безбар'єрності в туризмі».

Згідно з результатами опитування в Україні лише 19% закладів розміщення мають на вході сходи, облаштовані пандусом. 28% оснащені ліфтами, однак лише 2% з них мають сигнали звукового супроводу та дублювання позначень поверхів шрифтом Брайля. Тільки в 23% закладах розміщення, які взяли участь в опитуванні, є номери, облаштовані для осіб з інвалідністю, і в 26% наявні облаштовані універсальні вбиральні. 16% закладів зазначили, що мають доступні шляхи евакуації для осіб з інвалідністю. 24 % вказали, що використовують міжнародні символи доступності [18].

В Україні важливу роль у розвитку безбар'єрності відіграє Національна стратегія створення безбар'єрного простору до 2030 року. Метою цієї Стратегії є створення безперешкодного середовища для всіх суспільних груп, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, суспільної, громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики [19].

Важливим кроком у напрямку розвитку інклюзивності у сфері гостинності стала презентація на початку 2024 року для платформи Дія. Освіта було серіалу "Безбар'єрність у галузі гостинності". Цей освітній серіал

створено з ініціативи Мінцифри та управління туризму та курортів Львівської облдержадміністрації для платформи Дія.Освіта та спрямований на підвищення якості надання послуг у туризмі для осіб з інвалідністю.

Також у 2024 році розроблений за сприяння ДАРТ та Lviv Tourism Office, довідник з архітектурної доступності та інклюзивності «Гостинність без бар'єрів» — це Довідник зі створення безбар'єрного середовища у закладах HoReCa. Цей Довідник розроблено на основі чинних державних будівельних норм з інклюзивності та кращих світових практик доступності у туристичній сфері. Він містить усю необхідну інформацію для створення безбар'єрного середовища в готелях, ресторанах, кав'ярнях та інших закладах, що формують міську інфраструктуру гостинності [20].

В Україні працює чат-бот "Доступно!". Цей цифровий сервіс створений для людей з інвалідністю, пенсіонерів та батьків з дітьми, усіх маломобільних груп населення. За допомогою нього можна знайти найближчі безбар'єрні локації. Чат-ботом можна скористатися у Telegram та Viber. Чатбот підказує розташування різних безбар'єрних об'єктів: закладів, де надають соціальні та адміністративні послуги, медичних та освітніх установ, зон відпочинку, укриттів тощо. Якщо поділитися своєю геолокацією або ввести назву населеного пункту вручну – чатбот запропонує найближчі безбар'єрні об'єкти [21].

Сучасну методологію інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму розробляють в Асоціації «Інклюзивний соціально-реабілітаційний туризм». Ініціювали її створення в КЗ «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи».

Попри наявні досягнення у сфері інклюзивного туризму та гостинності України, численні дослідження доводять необхідність заходів щодо удосконалення нормативно-правової бази, державної підтримки, стандартизації та інтеграції інклюзивного туризму та гостинності в державну політику післявоєнного відновлення України.

Так, досліджуючи безпечність та безбар'єрність підприємств готельного господарства І.В. Єрко та О.А. Демчук пропонують такі заходи методи вирішення наявних проблем: зміна законодавства на користь індустрії гостинності щодо виконання стандартів безбар'єрності та впровадження політики інклюзивності; фінансова підтримка з боку уряду інклюзивних ініціатив; співпраця з місцевими органами влади та інститутами громадянського суспільства щодо фінансової підтримки та експертності; створення робочих груп із залученням осіб з маломобільних груп населення з метою участі у створенні програм і проєктів в сфері гостинності, орієнтованих на їх адаптацію та інтеграцію у соціально-економічне життя громади [16].

І. Кудіновою запропонована модель, яка включає в себе низку заходів та ініціатив щодо розв'язання наявних проблем та

створення умов для успішного впровадження інклюзивних практик в індустрії гостинності: пошук додаткових фінансових джерел; етапна реалізація інклюзивних змін; мінімізація витрат через технології, регулярне навчання та сертифікація персоналу; включення інклюзивних практик до програм, навчання в навчальних закладах; створення інклюзивної корпоративної культури, спільні ініціативи з державними органами; підвищення інвестицій у сільську місцевість; інклюзивні тури та заходи, маркетингові кампанії; спільні заходи з громадськими організаціями; інформування клієнтів через онлайн-платформи, створення чітких стандартів інклюзивності; рекомендації та методичні матеріали для підприємств; контроль за дотриманням стандартів, промоція позитивного іміджу інклюзивності; підвищення обізнаності серед споживачів, інвестування в доступні технології; впровадження універсальних стандартів дизайну, додавання інклюзивних послуг як конкурентної переваги; спільні ініціативи з іншими підприємствами, співпраця з міжнародними організаціями та експертами; проведення досліджень і аналізу, підвищення культурної чутливості; маркетингові стратегії, орієнтовані на різні культури. Впровадження інклюзивних практик в індустрії гостинності, на думку автора, не лише покращує якість обслуговування клієнтів з інвалідністю, але й розширює клієнтську базу, підвищує

лояльність клієнтів та покращує імідж підприємства [12].

На думку Я.І. Дідуха, для розвитку інклюзивного туризму в умовах післявоєнної трансформації України необхідним є реалізація таких заходів: інституціоналізація інклюзивного туризму як напряму державної туристичної політики, розробка національних стандартів інклюзивності туристичних послуг, підтримка публічно-приватного партнерства у створенні доступної інфраструктури, інтеграція туризму в програми медико-соціальної реабілітації, залучення міжнародної допомоги (USAID, ЄС, УВКБ ООН) для фінансування пілотних проєктів; проведення фахових тренінгів для персоналу у сфері гостинності щодо роботи з уразливими групами [22].

В напрямку визначення перспектив розвитку інклюзивних практик у туризмі та гостинності України доцільним є вивчення передового досвіду розвинених країн світу. Прикладом економічно прибуткового розвитку інклюзивного туризму є розвинені країни ЄС, де спостерігається значна кількість людей з обмеженими можливостями. За даними Європейської комісії, майже 87 мільйонів людей у ЄС мають певну форму інвалідності [23].

Рівень осіб з обмеженими можливостями у 27 країнах ЄС у 2023 році становить близько 26,8% (27,0% у 2022 році) осіб віком від 16 років, які живуть у приватних домогосподарствах [24], що продемонстровано на рис. 2.

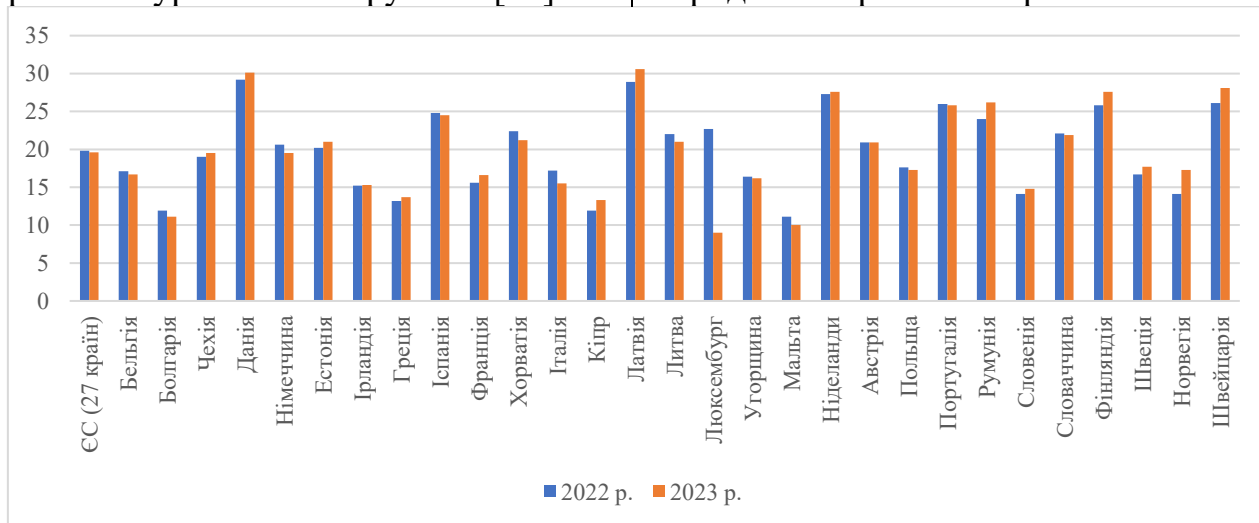

Рисунок 2. Відсоток осіб з інвалідністю(обмеження активності) віком 16+ у країнах ЄС, % (у відсотках до населення тієї ж вікової групи)

Джерело: [24]

Таким чином, найбільшу частку осіб з обмеженими можливостями мають Данія, Латвія, Нідерланди, Швейцарія, Фінляндія, Португалія, Словаччина, Іспанія, Румунія тощо.

Європейський Союз активно розвиває інклюзивний та доступний туризм, базуючись на низці

міжнародних стандартів та власних ініціатив. Це відображає прагнення до забезпечення рівних можливостей та повноцінного залучення всіх громадян у туристичну сферу.

Багато країн ЄС активно розвивають інклюзивний туризм на

національному рівні, впроваджуючи власні стандарти та програми:

- Німеччина: реалізується програма «Reisen für Alle» (Подорожі для всіх), що встановлює вимоги до доступності готелів, ресторанів та інших туристичних об'єктів.
 - Франція: має національну систему сертифікації «Tourisme et Handicap» (Туризм та інвалідність), яка підтверджує доступність об'єктів для людей з різними видами інвалідності (фізичними, слуховими, зоровими, розумовими).
 - Італія: розроблено програму сертифікації «Marchio Ospitalità in Forma» для готелів та інших об'єктів, що пропонують спеціалізовані послуги для туристів з обмеженими можливостями.
 - Нідерланди: впроваджено позначку «Access Tourism», що засвідчує достатній рівень доступності закладів для людей з обмеженими можливостями.
 - Фінляндія (регіон Порвоо) пропонується доступний водний туризм на прогулянкових катерах, адаптованих для пересування людей на кріслах колісних.
 - Австрія (Тіроль): гірський курорт став одним із найбільш доступних для інвалідних візків районів Європи, дозволяючи займатися активними видами спорту та оглядати пам'ятки [25].
- Для популяризації та стимулювання розвитку доступного туризму в ЄС запроваджено спеціальні відзнаки та інструменти:
- нагорода «Доступне місто» (Access City Awards): Відзначає європейські міста, які є лідерами в інноваціях у сфері доступності, від

міського планування до туристичних послуг;

- нагорода «Доступний аеропорт» (Accessible Airport Awards): Фокусується на аеропортах, що забезпечують безперешкодні подорожі для пасажирів з обмеженими можливостями;
- Європейська мережа доступного туризму (ENAT) адвокує інклюзивні туристичні ініціативи, співпрацюючи з урядами, бізнесом та організаціями людей з інвалідністю для усунення бар'єрів [25].

Таким чином, практика ЄС доводить, що системне впровадження міжнародних та національних стандартів, разом із стратегічними ініціативами та програмами сертифікації, дозволяє створювати стандартизовану, доступну інфраструктуру та покращувати досвід подорожей для всіх. Ці заходи, а також механізми заохочення, сприяють розвитку інновацій у сфері доступності туристичних послуг

Отже, розвиток інклюзивного туризму повинен стати пріоритетним завданням для України в умовах повоєнного відновлення, спрямованим на забезпечення рівних можливостей доступу до туристичних послуг для всіх категорій населення, включаючи осіб з інвалідністю та маломобільних груп. На основі аналізу сучасних підходів та з врахуванням європейського досвіду впровадження інклюзивних практик, запропонована інтегрована модель розвитку інклюзивного туризму та гостинності в Україні, що включає

вісім ключових напрямів, що потребують комплексного впровадження для розвитку інклюзивного туризму та гостинності в Україні (рис. 3):

1. Нормативно-правове та регуляторне забезпечення.

Цей напрям передбачає гармонізацію законодавства України з міжнародними стандартами щодо безбар'єрності та інклюзивності у сфері туризму. Необхідне оновлення будівельних норм (ДБН), стандартів надання послуг, а також розробка механізмів фінансового стимулювання підприємств, що впроваджують інклюзивні практики. Ключовим є створення сталого нормативного поля для підтримки інклюзивних ініціатив на державному рівні.

2. Міжсекторальна співпраця та залучення стейкхолдерів.

Ефективний розвиток інклюзивного туризму вимагає синергії зусиль між органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями, науковими установами та суб'єктами господарювання. Особлива увага має приділятися залученню безпосередніх користувачів (осіб з МГН) до процесу проєктування та оцінки інклюзивних рішень, що гарантує релевантність та функціональність створюваних продуктів і послуг.

3. Формування інклюзивного туристичного продукту.

Даний напрям зосереджений на системному впровадженні принципів універсального дизайну в

усі компоненти туристичного продукту, що охоплює не лише фізичну доступність об'єктів (транспорт, готелі, заклади харчування, культурні та рекреаційні локації), але й інформаційну доступність (адаптовані веб-ресурси, матеріали шрифтом Брайля, аудіогіди) та комунікаційну доступність (підготовка персоналу з жестової мови, використання альтернативних засобів комунікації).

4. Розвиток людського капіталу та освітні програми.

Важливим є підвищення рівня компетентності та обізнаності персоналу сфери туризму та гостинності щодо потреб та особливостей обслуговування осіб з інвалідністю. Для цього передбачається розробка та впровадження спеціалізованих освітніх програм, тренінгів та семінарів для менеджерів, гідів, працівників готельно-ресторанного бізнесу. Метою цих заходів є формування культури інклюзивності та безбар'єрного спілкування.

5. Впровадження інноваційних технологій для доступності.

Цифровізація є каталізатором у процесі створення доступного середовища. Цей напрям включає розробку мобільних застосунків для навігації та інформаційної підтримки осіб з інвалідністю, інтеграцію систем "розумного дому" в готельну інфраструктуру, використання віртуальної та доповненої реальності для розширення можливостей доступу до туристичних об'єктів та послуг.

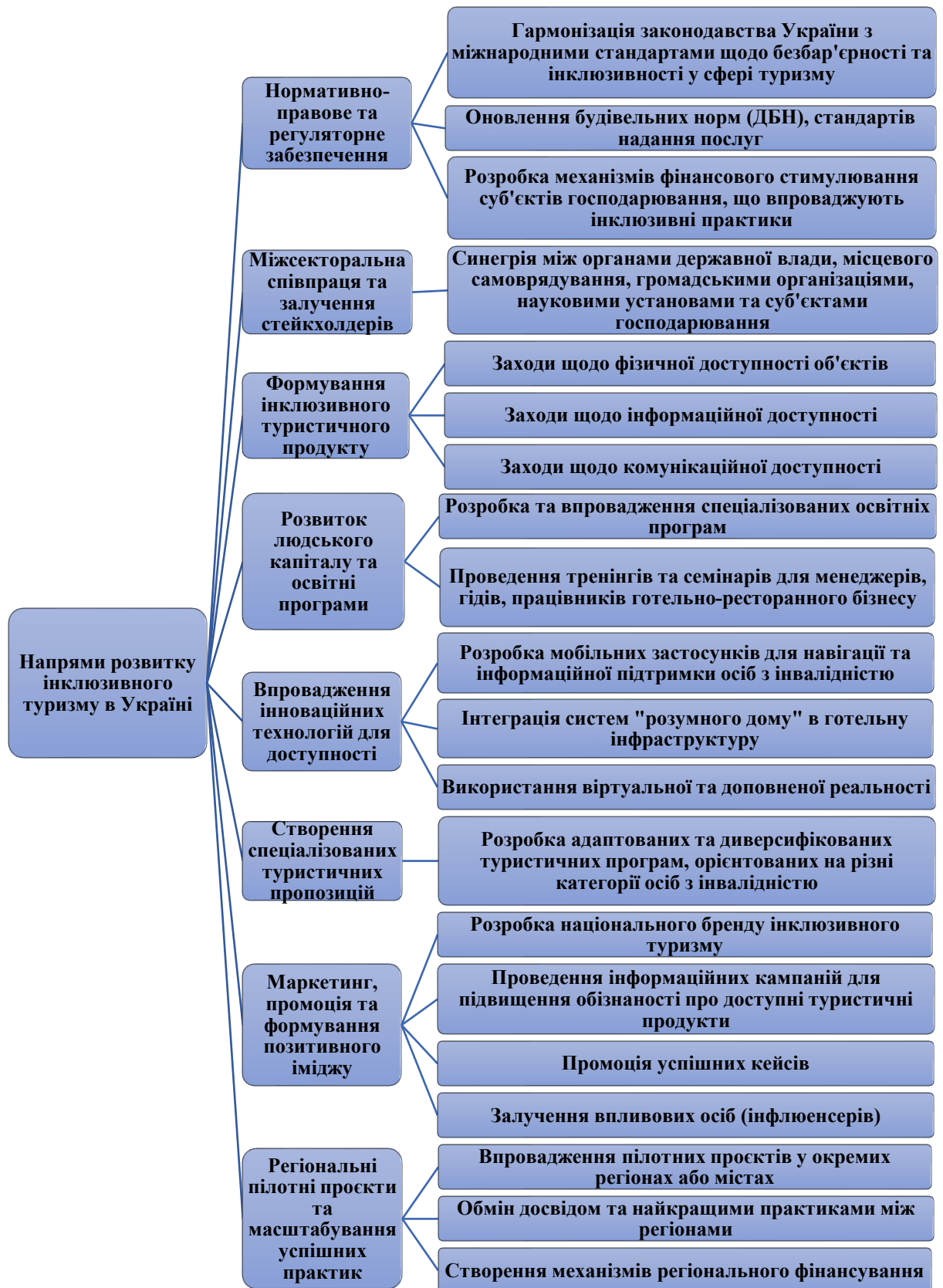

Рисунок 3. Інтегрована модель розвитку інклюзивного туризму та гостинності в Україні

Джерело: складено автором

6. Створення спеціалізованих туристичних пропозицій.

Даний напрям передбачає розробку адаптованих та диверсифікованих туристичних

програм, орієнтованих на різні категорії осіб з інвалідністю. Це можуть бути інклюзивні пакетні тури, спеціалізовані екскурсійні маршрути, програми активного та пригодницького туризму (параспорт, адаптовані трекінги), а також культурно-пізнавальні заходи з урахуванням сенсорних та когнітивних потреб.

7. Маркетинг, промоція та формування позитивного іміджу.

Для ефективного розвитку інклюзивного туризму необхідна цілеспрямована маркетингова стратегія. Вона включає розробку національного бренду інклюзивного туризму, проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності про доступні туристичні продукти, а також промоцію успішних кейсів та залучення впливових осіб (інфлюенсерів) для популяризації інклюзивних подорожей в Україні.

8. Регіональні пілотні проєкти та масштабування успішних практик.

Цей напрям фокусується на децентралізованому підході до розвитку інклюзивного туризму. Передбачається реалізація пілотних проєктів у окремих регіонах або містах, які стануть моделями для подальшого масштабування. Важливим є обмін досвідом та найкращими практиками між регіонами, а також створення механізмів регіонального фінансування для підтримки місцевих ініціатив з розвитку інклюзивного туризму.

Запропонована модель базується на узагальненні кращих практик Європейського Союзу, що

дозволяє адаптувати успішні міжнародні стратегії до українських реалій, врахуванні специфіки повоєнного відновлення України, акценті на міжсекторальній співпраці та залученні стейкхолдерів, включаючи безпосередніх користувачів, що є критично важливим для створення справді ефективних та релевантних рішень.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у напрямі, що досліджується. Повномасштабна війна та пов'язане з нею значне збільшення кількості осіб з інвалідністю робить розвиток інклюзивного туризму та гостинності в Україні не лише гуманітарною політикою, а й ключовим елементом повоєнної трансформації та стратегічного розвитку. Це не просто питання зручності, а фундаментальний аспект соціальної інтеграції, реабілітації та подолання психологічних травм, що є критично важливим для відновлення суспільства. Безбар'єрний туризм виступає індикатором соціальної відповідальності держави та її відповідності європейським стандартам, зміцнюючи позитивний міжнародний імідж України.

Незважаючи на зростаючу актуальність, розвиток інклюзивного туризму та гостинності в Україні стикається з рядом системних проблем. До них належать: відсутність чіткого нормативно-правового регулювання та дієвих механізмів його реалізації, слабка інтеграція реабілітаційних аспектів у туристичні продукти, недостатня поінформованість та

підготовка персоналу сфери гостинності щодо потреб осіб з інвалідністю, обмежений доступ до інфраструктури та її нерівномірний розвиток по регіонах, низький відсоток адаптованих закладів розміщення.

Попри наявні виклики, в Україні спостерігаються позитивні зрушення та ініціативи, що свідчать про потенціал для розвитку інклюзивного туризму та гостинності: створення туристичної мапи безбар'єрності України, яка інформує про рівень доступності об'єктів; запровадження Національної стратегії створення безбар'єрного простору до 2030 року, що є важливим кроком до системних змін; розробка освітнього серіалу "Безбар'єрність у галузі гостинності" та довідника "Гостинність без бар'єрів" для підвищення кваліфікації персоналу; функціонування чат-боту "Доступно!" для пошуку безбар'єрних локацій, розробка сучасної методології інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму Асоціацією "Інклюзивний соціально-реабілітаційний туризм" тощо.

Україна має орієнтуватися на досвід країн ЄС, де системне впровадження міжнародних та національних стандартів та заохочувальні механізми сприяють створенню стандартизованої та доступної інфраструктури.

Для успішного розвитку інклюзивного туризму та гостинності в Україні необхідно впровадити інтегровану модель розвитку, що включає вісім ключових напрямів: нормативно-

правове та регуляторне забезпечення (гармонізація законодавства з міжнародними стандартами, розробка механізмів фінансового стимулювання); міжсекторальна співпраця та залучення стейкхолдерів (синергія зусиль влади, громадських організацій, бізнесу та безпосередніх користувачів); формування інклюзивного туристичного продукту (впровадження принципів універсального дизайну для фізичної, інформаційної та комунікаційної доступності); розвиток людського капіталу та освітні програми (підвищення кваліфікації персоналу та формування культури інклюзивності); впровадження цифрових інноваційних технологій для доступності (розробка мобільних застосунків, інтеграція "розумного дому", використання VR/AR); створення спеціалізованих туристичних пропозицій (адаптовані пакети, маршрути та заходи для різних категорій осіб з інвалідністю); маркетинг, промоція та формування позитивного іміджу (розробка національного бренду, інформаційні кампанії та залучення інфлюенсерів); регіональні пілотні проекти та масштабування успішних практик (децентралізований підхід та обмін досвідом між регіонами)..

Отже, розвиток інклюзивного туризму в Україні є невід'ємною частиною повоєнного відновлення та європейської інтеграції, що вимагає системних інституційних змін, значних інвестицій в інфраструктуру, а також підвищення суспільної свідомості та кваліфікації кадрів для створення безбар'єрного

та інклюзивного туристичного середовища. Наукова новизна даного дослідження полягає у формуванні актуалізованого теоретико-методологічного базису для розвитку інклюзивного туризму та гостинності в Україні, що враховує виклики воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення, а також пропонує структуровану модель розвитку на

основі релевантного міжнародного досвіду

Перспективами подальших наукових розробок в даному напрямі є подальші дослідження щодо вивчення передового досвіду розвинених країн світу та розвиток адаптованих інклюзивних практик у сфері туризму та гостинності України.

References

- Kollehaev M.Iu., Babeshko M. S. (2020). *Svitovyi dosvid i perspektyvy rozvytku inkliuzyvnoho turyzmu v Ukraini. Pedagogika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh - Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools*. No 69. Vol. 2. pp. 174-178. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/69/part_2/36.pdf [in Ukrainian].
- Elena Golisheva, Diyora Adilova (2024). *Standardization of inclusive tourism: experience of the European Union and the Republic of Uzbekistan*. *Journal of Advanced Scientific Research*. Vol. 5. No 8. URL: <https://sciencesage.info/index.php/jasr/article/view/315>
- Tetiana Tkachenko, Oleksandr Kozoriz (2023). *Statistical assessment of inclusion in the sphere of tourism: experience of EU countries. Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti - Development of management and management methods in transport*. No 4 (85). pp. 166-176. URL: <https://www.daemmt.odessa.ua/index.php/daemmt/article/view/498/436>
- Senkiv, M., & Tserklevych, V. (2021). *Prerequisites of development of an accessible tourism for everyone in the European Union*. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 30(3), 562-570. <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112151> [in Ukrainian].
- Chupina K.O. (2020). *Analiz rozvytku inkliuzyvnoho turyzmu zakordonom. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya : Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm - Bulletin of the V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Regional Studies. Tourism*. Is. 11. pp. 121-127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2020_11_16 [in Ukrainian].
- Danchevska I., Kalaitan T. (2024). *Inkliuzyvnyi turyzm: svitovyi dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukraini. Development Service Industry Management*. No 2. pp. 96–104. [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6\(14\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6(14)) [in Ukrainian].
- Ferrara, A., Ferrara, C., Tomasi, S., Paviotti, G.; Bertella, G., Cavicchi, A. (2023). *Exploring the Potential of Social Farmers' Networking as a Leverage for Inclusive Tourism. Sustainability*. No 15. 5856. <https://doi.org/10.3390/su15075856>
- Jamin, A., Gbadamosi, G. and Stoyanova-Bozhkova, S. (2024). *The ecosystem of disability inclusion in hospitality and tourism organisations: an integrative review and research agenda*. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. Vol. 36 No. 13, pp. 38-56. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJCHM-05-2023-0581>
- Bezuhla L., Kuvaieva T., Herasymenko T. (2022). *Problemy ta perspektyvy rozvytku inkliuzyvnoho turyzmu v Ukraini ta Yevropi. Ekonomika ta suspilstvo - Economy and society*. No 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3> [in Ukrainian].
- Nahaichuk N. H., Yakushev O.V., Ternova L.Iu. (2024). *Inkliuziia posluh pidpriemstv hotelno-restorannoho biznesu v konteksti zabezpechennia yikh yakosti. Aktualni problemy ekonomiky - Actual problems of the economy*. No 11. Vol. 2 (281/2). pp. 91-106. URL:

- <https://eco-science.net/appe-news/№-11-мом-2-281-2-лицмонад-2024/> [in Ukrainian].
- Simakova, O.O., Nikolaichuk, O.A., Slashcheva, A.V., Popova, S.Iu., Popova, V.V. (2020). Problemy udoskonalennia orhanizatsii obsluhovuvannia na pidpriemstvakh hotelno-restorannoho hospodarstva. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu - Bulletin of Khmelnytskyi National University. Vol. 1. No. 4, pp. 181–185. DOI: <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2020-284-4-34> [in Ukrainian].
- Kudinova I. (2025). Inkliuzyvnist v industrii hostynnosti: pryntsyipy, vyklyky ta perspektyvy rozvytku. Development Service Industry Management. No 1. pp. 21–28. URL: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9\(3\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9(3)) [in Ukrainian].
- United Nations World Tourism Organization. URL: <https://www.unwto.org/>
- Statystychnyi zbirnyk «Sotsialnyi zakhyst naselennia Ukrainy» u 2020, 2022, 2023 rotsi». URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publzhahist_u.htm [in Ukrainian].
- Za revizora — veteran z amputatsiiamy: inspektsiia hoteliv na bezbar'iernist. URL: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/podorozhi/za-revizora-veteran-z-amputacziyamy-inspektsiya-goteliv-na-bezbar%CA%BCyernist/amp/> [in Ukrainian].
- Demchuk, O.A., Yerko, I.V. (2024). Bezpechnist ta bezbariernist pidpriemstv hotelnogo hospodarstva mista Lutska v umovakh viiny. Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia - Eastern Europe: Economy, Business and Governance. Is. 2 (43). Pp. 3–8. URL: https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/43_2024/3.pdf [in Ukrainian].
- DART ta LUN prodovzhuiut pratsiuvaty nad Mapoiu bezbar'iernosti: Turyzm. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/prodovzhuemo-pracyuvati-nad-turistichnoyu-mapoyu-bezbariernosti-ukrayini> [in Ukrainian].
- Publichnyi zvit Derzhavnogo ahenstva z rozvytku turyzmu Ukrainy za 2024 rik. URL: <https://www.tourism.gov.ua/plans-and-report> [in Ukrainian].
- Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Hostynnist bez barieriv. Dovidnyk zi stvorennia bezbariernoho seredovyscha u zakladakh HoReCa. Kyiv, 2023. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/gostinnist-bez-barieriv-arhitekturna-dostupnist-ta-inklyuzivni-poslugi> [in Ukrainian].
- “Dostupno!”: v Ukraini pratsiuie chatbot dlia poshuku bezbariernih lokatsii. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/%22dostupno!%22:-v-ukrayini-pratsyuie-chatbot-dlya-poshuku-bezbar'yernykh-lokatsiy> [in Ukrainian].
- Didukh Ya.I. (2025). Rozvytok inkliuzyvnoho turyzmu v umovakh pisliavoiennoi transformatsii ukrainy. Ekonomika ta suspilstvo - Economy and society. Is 73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-39> [in Ukrainian].
- Persons with disabilities. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/persons-disabilities_en
- Level of disability (activity limitation) by sex, age and income quintile. . URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/HLTH_SILC_12
- Nikolaichuk O.A. (2025). Inkliuzyvnyi ta dostupnyi turizm: praktyka yevropeiskykh krain. Stratehii ta polityky YeS: instytutsiina struktura ta mekhanizmy realizatsii: materialy II naukovo-praktychnoi konferentsii (20-21 bereznia 2025 roku) - EU strategies and policies: institutional structure and implementation mechanisms: materials of the II scientific and practical conference (March 20-21, 2025). Kryvyi Rih: NIET imeni Mykhaila Tuhana-Baranovskoho KNU. pp. 160-163. URL: <http://elibrary.donnuet.edu.ua/2918/> [in Ukrainian].